

دانشگاه مازندران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد در رشته حقوق خصوصی

موضوع:

ماهیت حقوقی پول و آثار آن

استاد راهنما:

دکتر علی اکبر ایزدی فرد

استاد مشاور:

دکتر حمید ابهری

نام دانشجو:

حسین بهرامی

شهریور 1390

رسول خدا فرمودند:

« مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا فَقَدْ صَيَّرَنِي عَبْدًا »

باسپاس فراوان از زحمات بی شائبه‌ی اساتید محترم به ویژه استاد راهنمای

بزرگوار جناب آقای **دکتر علی اکبر ایزدی فرد** و استاد مشاور محترم

جناب آقای **دکتر حمید ابهری** که با نظرات خود مرا در تدوین پایان نامه

یاری نمودند.

تقدیم به :

مادر عزیزم، فروغ زندگانیم

و بهار جاودانی ام ...

چکیده

پول هر چند پدیده نوظهوری نیست اما در گذر زمان تغییر کرده و مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته است تا آنجا که می توان گفت؛ پول کاغذی پدیده ای مستحده است و تحقیقات نوینی پیرامون آن ضرورت دارد.

در خصوص ماهیت آن باید گفت که پول مال است. پس می توان پول را از جهت ویژگی حقوقی مورد بررسی قرارداد. ویژگی های حقوقی پول کاغذی به قرار ذیل است:

1- اسکناس مال غیر حقیقی است چراکه فایده آن بر حسب جعل و اعتبار می باشد.

2- مال مادی است چراکه با حواس قابل درک است.

3- قدرت خرید در نگاه عرف و عقلا در مالی که به عنوان مثل اداء می شود تحت ضمان است؛ این امر در صورتی است که نقصان قدرت خرید اسکناس از جهت ناتوانی سازمان صادر کننده این اوراق باشد نه از جهت قاعده عرضه و تقاضای بازار مگر آنکه نقصان قدرت خرید را عرف قابل تسامح بدانند.

چنانچه قدرت خرید پول افزایش یابد مدیون باید به مانند سایر اموال اصل پول را برگرداند؛ چراکه سبب ناقلی موجب انتقال مالکیت نشده است.

اما قانون گذار در ماده 522 ق. آ. د. م. و تبصره ماده 2 قانون صدور چک پول را مثلی به اعتبار ارزش اسمی می داند و فقط در مهریه در ماده 1082 ق. م. جبران کاهش ارزش پول را روا می داند.

4- پول از اموال مصرف شدنی است. بنابراین چون مقتضی منفعت در آن وجود ندارد و منفعت آن در خرج کردن عین آن است قانون گذار خسارت تأخیر تأدیه را در تبصره 2 ماده 515 ق. آ. د. م. مشروع نمی داند.

این ویژگی حقوقی پول سبب شده است که نتواند موضوع عقودی که بقاء عین در صورت انتفاع از آن شرط است؛ قرار بگیرد؛ مثل اجاره، وقف یا عاریه. مگر آنکه طرفین نوع انتفاع را به نحوی قرار دهند که با انتفاع عین باقی بماند.

کلمات کلیدی: مادی، مثلی، جبران کاهش ارزش پول، قرض.

علائم اختصاری

ق . م قانون مدنی

ق . آ . د . م قانون آیین دادرسی مدنی

ق . ص . چ قانون صدور چک

ق . ت قانون تجارت

ق . آ . د . ک قانون آیین دادرسی کیفری

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	1

فصل اول : ماهیت پول

بخش اوّل - سیر تاریخی تکامل پول کاغذی.....	6
مبحث اوّل - پول کالایی (غیر فلزی).....	6
مبحث دوّم - پول فلزی.....	6
مبحث سوّم - پول کاغذی (اسکناس).....	7
بخش دوّم - نظرات اندیشمندان.....	10
مبحث اوّل - مال بودن اسکناس.....	11
مبحث دوّم - سند پشتوانه بودن اسکناس.....	12
مبحث سوّم - حواله انباربودن اسکناس.....	13
مبحث چهارم - سند قدرت خرید بودن اسکناس.....	15
بخش سوّم - قانون پولی و بانکی مصوّب 1351.....	16

فصل دوم : ویژگی های حقوقی پول

بخش اوّل - غیر حقیقی بودن پول.....	21
بخش دوّم - مادّی بودن پول.....	23

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
بخش سوّم - مثلی بودن پول	26
مبحث اوّل - مدرک قاعده	26
مبحث دوّم - تعریف مثلی و قیمی	30
مبحث سوّم - نظرات اندیشمندان	34
گفتار اوّل - مثلی بودن پول به اعتبار ارزش اسمی	34
گفتار دوّم - مثلی بودن پول به اعتبار قدرت خرید	38
گفتار سوّم - قیمی بودن پول	43
گفتار چهارم - نظریه تفصیلی	44
گفتار پنجم - داخل در اوصاف مثل بودن قدرت خرید	44
بخش چهارم - مصرف شدنی بودن پول	49
فصل سوم: آثار حقوقی تعیین ماهیت و ویژگی های حقوقی اسکناس	
بخش اوّل - پول در قرض	52
مبحث اوّل - مفهوم ربا	53
مبحث دوّم - نظرات اندیشمندان	54
گفتار اوّل - بازگرداندن مثل پول به اعتبار ارزش اسمی	55
گفتار دوّم - جبران کاهش ارزش پول تنها در صورت تأخیر	56

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
گفتار سوّم - بازگرداندن قدرت خرید اخذ شده.....	60
گفتار چهارم - نظریه تفصیلی.....	61
گفتار پنجم - حکم به لزوم مصالحه.....	62
مبحث سوّم - خسارت تأخیر تأدیه.....	67
مبحث چهارم - اثر اعطای مهلت از سوی حاکم.....	72
مبحث پنجم - شرط جریمه تأخیر تأدیه.....	75
بخش دوّم - بیع پول.....	77
بخش سوّم - مضاربه پول.....	81
بخش چهارم - پول در مهریه.....	81
بخش پنجم - وقف پول.....	84
مبحث اوّل - نظرات اندیشمندان.....	84
گفتار اوّل - بطلان وقف پول.....	84
گفتار دوّم - محل تردید دانستن صحّت وقف پول.....	85
گفتار سوّم - منوط بودن صحت وقف پول به داشتن منفعت.....	86
گفتار چهارم - صحیح بودن وقف پول.....	86
مبحث دوّم - وقف به منظور عقود تملیکی.....	89
بخش ششم - غصب پول.....	91
نتیجه گیری و پیشنهادات.....	94

الف - نتیجه گیری.....94

ب - پیشنهادات.....96

منابع و مأخذ.....98

مقدمه:

پول موضوع احکام حقوقی مختلفی قرار میگیرد؛ لذا ضروری است ماهیت و ویژگی های آن روشن شود و چنانچه این امر صورت نگیرد و با همان نگرشی که نسبت به پول حقیقی (درهم و دینار) وجود دارد، نسبت به پول اعتباری (اسکناس) حکم کنیم؛ قطعاً ما گرفتار نتایج غیر مطابق با واقع می-شویم که ناشی از عدم شناخت موضوع است. برای مثال چنانچه ماهیت پول کاغذی را سند دانستیم و آن را نماینده طلا، نقره، ارز، اسناد و اوراق بهادار موجود در بانک مرکزی محسوب کردیم، احکام سند بر پول کاغذی مترتب می شود؛ بنابراین در هنگام داد و ستد این کالای پشتوانه است که منتقل می شود نه پول، چراکه پول مالیت ندارد و مال نیست تا موضوع معامله واقع شود، پس اگر طلا و نقره پشتوانه باشد؛ در صورتی که عوض هم طلا یا نقره باشد احکام صرف باید در آن جاری شود. یا اگر شخصی به دیگری پول قرض دهد، در واقع آن کالا را قرض می دهد پس ارزش آن کالا در زمان ادای قرض، باید برای آنچه که باید ادا شود معیار قرار بگیرد.

اما اگر با توجه به شناخت عرف از پول آن را مال مستقل دانستیم و قدرت خرید را صرفاً مالیت بر-شمردیم، لزومی به رعایت احکام صرف وجود ندارد؛ چراکه اسکناس منتقل می شود نه پشتوانه اش. و خود پول را می توان از جهت ویژگی های حقوقی همانند مثلی یا قیمی بودن مورد بررسی حقوقی قرار داد. لذا چنانچه پول را مثلی دانستیم و قدرت خرید را به مانند سایر اموال داخل در اوصاف مثل ندانستیم؛ پولی باید در دیون موخّل پرداخت شود که از نظر ظاهری مثل پول دریافت شده است. اما اگر قدرت خرید را داخل در اوصاف مثل دانستیم یا پول را مال قیمی دانستیم؛ در زمان ادای قرض باید مبلغی پرداخت شود که قدرت خرید پول دریافت شده را تأمین کند و آن چه که داده می شود، زیاده نیست.

الف - سوالات پژوهش:

1) آیا پول مال محسوب می شود؟

2) چنانچه مال باشد مثلی است یا قیمی؟

3) آیا امکان جمع بین آنچه که به جهت کاهش ارزش اسکناس دریافت می شود با خسارت تأخیر تأدیه وجود دارد؟

ب- پژوهشهای علمی انجام شده قبلی در ارتباط با پایان نامه:

به طور مستقل در رابطه با این موضوع در علم حقوق کتاب، پایان نامه و مقاله ای تالیف نشده است. از اظهار نظرهای اندکی که در رابطه با پول از سوی نویسندگان حقوق مدنی ارائه شده، می توان نظر آنان را در رابطه با موضوع مورد بحث، استنباط کرد. فقیهان اسلامی در مورد قرض وجه نقد در رابطه با ماهیت و خصوصیات پول کاغذی نظریاتی ارائه کرده اند که راهگشا است. در اقتصاد اسلامی هم در رابطه با ماهیت پول، تالیفاتی ارائه شده است.

از جمله پژوهشهای انجام شده در ارتباط با موضوع می توان به موارد زیر اشاره کرد:

داوودی، نظری، میر جلیلی، پول در اقتصاد اسلامی، ص 77 و 78، چاپ: اول:

«بنابراین در مجموع می توان چنین نتیجه گرفت که تغییر ارزش پول، از ویژگی های نسبی پول به عنوان یک مال مثلی است، و ضمان آور نیست؛ زیرا ضمان، تنها متعلق به خصوصیات ذاتی مال مثلی است.»

موسوی بجنوردی، پول در نگاه اقتصاد و فقه، ص 69 و 70، چاپ: اول.

«دارنده اسکناس بعنوان دارنده مال اعتباری و جعلی، قدرت خرید خاصی خواهد یافت و اسکناس

نماینده و حاکی از قدرت خاص و معین می باشد که در خود اسکناس، اعتبار نهاده شده است.»

توسلی، بررسی و نقد نظریات برخی از اندیشه وران اسلامی درباره ماهیت پول، ص 149، شماره:

19.

«مقاله حاضر بر اساس معیارهای عمومی نظریه پردازی و برخی پذیره های مسلّم فقهی و عرفی، با طرح اشکالات مبنایی و بنایی این نظریات، نشان داده است که اولاً مفروضات اساسی این نظریات قابل جرح و تعدیل است و ثانیاً این نظریات نه تنها پذیره های مسلّم فقه جواهری را تقویت نکردند،

بلکه می توانند ناقض تعدادی از این پذیره ها باشند؛ از این رو هیچ یک از این نظریات قابل استناد نبوده و نیاز به نظریه پردازی جدید درباره ماهیت پول هست.»

شاهرودی، احکام فقهی کاهش ارزش پول، ص 9 و 10، شماره 15.

«دوره ای که امروزه در جهان پا گرفته که دولتهای صادرکننده پول، هیچگونه تعهدی برای پرداخت پشتوانه و یا پاسداری از اندازه ارزش آن ندارند. چاپ و انتشار این برگه های بهادار قانونی، به میزان ثروتهای واقعی و امکانات و دارایی های حقیقی است که هر دولتی دارد که با محاسبات علمی دقیق در اقتصاد ملی هر کشور مشخص می گردد.»

ج - حدود پژوهش

حقوق ایران و فقه امامیه

د - فرضیات پژوهش:

1- از آنجایی که مال و مالیت عناوین عرفی هستند و عرف پول را سند نمی داند لذا پول مال می باشد.

2- پول مال مثلی است اما قدرت خرید بر خلاف سایر اموال داخل در اوصاف مثل است.

3- امکان جمع بین خسارت تأخیر تأدیه و آنچه که به جهت کاهش ارزش اسکناس پرداخت می شود، وجود دارد.

ه - اهداف این پژوهش:

پول کاغذی موضوع احکام متعددی در علم حقوق است و در صورت عدم تنقیح موضوع به نتایج غیر مطابق با واقع خواهیم رسید. هدف از این پژوهش روشن شدن ابعاد گوناگون موضوع و ترتب حکم بر اساس مشخصه های موضوع است.

و - خلاصه و مراحل روش پژوهش:

در این پژوهش سعی می شود با استفاده از نظرات اندیشمندان در کتب و مقالات معتبر، مطالب جمع آوری شده و تجزیه و تحلیل شود. در نتیجه روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه ای می باشد.

ز - تقسیم بندی مطالب:

این پایان نامه مشتمل بر سه فصل است که، در فصل اول آن ماهیت پول بررسی می شود و در فصل دوم، به ویژگی های حقوقی پول مانند مثلی یا قیمی بودن پرداخته می شود و در فصل سوم، آثار تعیین ماهیت و ویژگی های حقوقی پول در علم حقوق تبیین می شود.

فصل اوّل : ماهیت پول

بخش اول - سیر تاریخی تکامل پول:

پول هر چند پدیده نوظهوری نیست و تاریخی طولانی دارد اما در گذر زمان تغییر کرده و به کمال خود نزدیک تر شده است؛ در واقع اسکناس محصول تجربه بشر در طول اعصار گذشته است. امکان روشن شدن ماهیت پول وجود ندارد مگر از راه شناخت سیر تاریخی تکامل آن. پول در مسیر تاریخی خود مراحل زیر را پیموده است:

مبحث اول - پول کالایی (غیر فلزی)

«در مبادلات پایاپای کالاهای گوناگون از نظر ظاهر، کمیّت و کیفیت با هم تفاوت داشتند. هر یک از کالاها بر اساس میزان و مطلوبیتی که برای افراد ایجاد می کرد، نزد آنان از ارزش مبادله ای مختلفی برخوردار بود. ناهمگونی و ناهمسانی ارزش های مختلف انواع کالاها، مشکل عمده و اساسی برای مبادلات پایاپای بود. بنابر این به وسیله ای نیاز بود تا در همسان سازی انواع ارزشهای اقتصادی ناهمگون و ناهمسان به آنها کمک کند. . .

سرانجام وفاق عمومی بر آن شد که کالایی وجود داشته باشد تا ارزش مبادله ای همه کالاهای دیگر به کمک ارزش مبادله آن کالا بیان شود. این نیاز را کالای معادل همگانی، بر آورده می ساخت. این معادل همگانی، علاوه بر اینکه برای همسان سازی یا آسان سازی مقایسه ارزش های اقتصادی مختلف، وارد مبادلات شد، به عنوان ذخیره کننده ارزش های اقتصادی نیز پذیرفته شد. این کالا همچنین می توانست به عنوان واسطه در مبادله محسوب گردد. این معادل همگانی نام (پول) به خود گرفت و در پی آن، مبادلات پایاپای جای خود را مبادله کالا با پول داد.

چند نمونه آن عبارت بود از: نمک، صدف، ماهی خشک شده، توتون، پوست و...¹»

مبحث دوم - پول فلزی

¹ - یوسفی، احمدعلی، پول جدید از نگاه اندیشمندان، ص 120 و 121، فقه اهل البیت، سال چهارم/ شماره شانزدهم.

«در زمانی که کالایی به عنوان پول در صحنه مبادلات اقتصادی وظیفه خود را انجام می داد، بشر بر تخصص و تقسیم کار خود می افزود که نتیجه آن، افزایش تولید کالاها و خدمات قابل مبادله بود. با اشباع بازارهای محلی این کالاها باید به بازار های دور دست حمل می شد؛ اما نقل و انتقال پول - های کالایی و نواقص دیگر آنها، اشکالات فراوانی را برای طرف های مبادله ایجاد می کرد. بنا براین باید به وسیله مبادله ای دیگر می اندیشید تا مبادله کالا ها به واسطه شدن آن به آسان - ترین نحو صورت گیرد . آن وسیله مبادله ((پول فلزی)) بود¹.»

مبحث سوم - پول کاغذی (اسکناس):

«انقلاب صنعتی باعث افزایش شتابنده در مازاد تولید بر مصرف خانوار ها و بنگاه ها گردید؛ حتی بسیاری از کشور های صنعتی نیاز به بازار هایی در آن سوی مرزهای ملی خود، برای فروش کالا های داخلی پیدا کردند. به طور کلی رشد نرخ تولیدات کالاها و خدمات قابل مبادله، به مقدار قابل توجهی نسبت به رشد استخراج و عرضه پول بیشتر بود. از طرف دیگر برای جلوگیری از رکود، اقتصاد به وسیله مبادله بیشتری نیاز داشت؛ اما پول های فلزی برای حجم مبادلات، کفایت نمی - کرد.

این امر در کنار سایر معایب نظام پول فلزی، موجب گردید که انسان در فکر معادل دیگری به جای طلا و نقره باشد. مردم انتظار داشتند که این جایگزین، علاوه بر این که باعث تسهیل مبادلات آنان بشود، تغییر عمده ای در دارایی آنها ایجاد نکند². . . .»

اسکناس مراحل مختلفی را پشت سر گذاشت که آشنایی با آن، ما را در فهم بهتر ماهیت آن کمک خواهد نمود:

¹ - همان منبع، ص 121 و 122.

² - همان منبع، ص 122 .

اول. «اسکناس ابتدا به صورت رسیدی از طلا و نقره که به محض ارائه به صراف یا بانکدار به میزان آن، طلا و نقره دریافت می شد. مردم با اعتمادی که به این رسیده‌ها پیدا کرده بودند، آن را در معاملات خود بکار می گرفتند؛ زیرا به کارگیری آن از پول فلزی به مراتب آسان تر بود. . .

دوم. هنگامی که بانکدار اعتبار زیادی نزد دارندگان اسکناس پیدا می کرد، اسکناس‌ها مقبولیت عمومی می یافت. از این رو لزومی نداشت که بانکدار اعطای وام خود را به مقدار پول فلزی موجود در صندوق خود محدود نماید؛ بلکه وی می توانست بیش از آن پول، قدرت خرید یا ارزش مبادله ایجاد نموده، آن را به صورت وام در اختیار دیگران قرار دهد و آنها هم آن را کاملاً بپذیرند. زیرا تصور دارندگان اسکناس آن بود که به ازای آن اسکناس‌ها در صندوق بانک‌ها طلا و نقره وجود دارد و هر وقت به بانک مراجعه کنند، می توانند آن را تبدیل به طلا و نقره نمایند. در حالیکه به رغم تصور دارندگان اسکناس، مقدار طلا و نقره موجود در صندوق بانک‌ها، به مراتب کمتر از میزان اسکناس در دست مردم بود. . .

مشکل هنگامی بروز نمود که آنان در امر انتشار و عرضه اسکناس افراط کرده اند. در نتیجه اسکناس‌های منتشر شده نسبت به طلا و نقره، به مقدار کمتری می توانست معادل سایر کالاها و خدمات قرار گیرد¹»

در این گیر و دار مردم به فکر ثبات ارزش اسکناس افتادند و بحث از پشتوانه آن مطرح شد. زیرا برخی تصور می کردند که اگر اسکناس‌ها پشتوانه فلزی طلا و نقره داشته باشند، ارزش آنها کاهش نمی یابد؛ درمقابل برخی دیگر موافق این نظر نبودند. «سرانجام دو دیدگاه در ارتباط با میزان انتشار اسکناس ظهور کرد.

1- دیدگاه یا اصل پولی: بر اساس این دیدگاه بانک ناشر اسکناس باید صد در صد معادل ارزش اسکناس منتشره طلا و نقره داشته باشند، تا بتواند از حفظ ارزش پول پشتیبانی کند بنابراین بانک

¹ همان منبع، ص 123 و 124.

ناشر اسکناس حق ندارد بیش از موجودی طلای خود، اسکناس منتشر نماید؛ حتی اگر شرایط اقتصادی برای تسهیل امر تجارت و صنعت، نیاز به پول بیشتری داشته باشد.

2- اصل یا دیدگاه بانکی: به استناد این نظر گاه هیچ نیازی به پشتوانه طلا و نقره برای اسکناس نبوده و حجم اسکناس در گردش باید متناسب با نیاز اقتصاد باشد و هرگاه اقتصاد کشوری اسکناس بیشتری را طلبید، بانک ناشر اسکناس باید به نشر اسکناس بیشتری روی آورد.

انگیزه اولیه در بحث های مربوط به پشتوانه فلزی گران بها برای اسکناس، حفظ ارزش و قدرت خرید آن بود. اما واقعیت غیر قابل انکاری در ورای این گونه بحث ها وجود داشت، و آن محدود کردن قدرت دولت ها در انتشار اسکناس از طریق محدود کردن حد انتشار اسکناس، حد اکثر به مقدار ارزش طلا و فلزات گران بهای موجود در صندوق بانک ناشر بود.

زیرا در بسیاری از مواقع دولت ها در انتشار اسکناس، از حد نیاز اقتصاد عدول می کردند. دولت ها هم آن پول را در جهت خرج های کاذب و چشمگیر مصرف می کردند. . . . مطلب مهم در حفظ ارزش اسکناس و پول، تناسب صحیح اقتصادی بین میزان حجم پول و حجم کالاها و خدمات قابل مبادله می باشد. در غیر این صورت اگر تمام طلاهای دنیا در صندوق بانک مرکزی یک کشور قرار داده شود؛ یعنی پول در جریان، بیش از صد در صد پشتوانه فلزی داشته باشد، ولی از آن طرف، نرخ رشد حجم پول از نرخ رشد کالاها و خدمات تولیدی قابل مبادله بیشتر گردد، پشتوانه قادر نیست کمترین نقشی در کنترل نرخ تورم و کاهش ارزش پول داشته باشد. به عکس اگر پول کشوری حتی به اندازه یک گرم طلا - به عنوان پشتوانه - نداشته باشد، اما تناسب لازم بین نرخ رشد حجم پول و حجم کالاها و خدمات تولیدی قابل مبادله حفظ گردد، ارزش پول کاهش پیدا نخواهد کرد. . . . به هر حال تا زمانی که پولهای کاغذی دارای پشتوانه طلا و نقره بود، ماهیتاً سند طلا و نقره محسوب می شد.¹»

¹ - همان منبع، ص 124 تا 126.

دولت‌ها هنگامی که «اهمیت و خطرناک بودن چنین برگه‌هایی را دریافتند و توان آن را در پر کردن جای طلا و نقره بسی بیشتر از واقعیتش دیدند در کار گردش پول دخالت کرده و صادر کردن آن را از سوی اشخاص ممنوع ساختند»¹.

ماده 3 قانون پولی و بانکی کشور مصوب 1351 در همین رابطه مقرر می‌دارد: (امتیاز انتشار پول رایج کشور در انحصار دولت است و این امتیاز با رعایت مقررات این قانون منحصر به بانک مرکزی ایران واگذار می‌شود).

سوم، غیر قابل تبدیل شدن اسکناس به طلا و نقره. «به دنبال بحران‌هایی که در انتشار بی‌رویه اسکناس روی داد، دولت‌ها یکی پس از دیگری غیر قابل تبدیل شدن اسکناس‌ها به طلا و نقره را اعلام کردند.

عدم تبدیل اسکناس به پول فلزی گران‌بها، حادثه بسیار مهمی در امور تجارت به شمار آمد و تغییر عمده‌ای را در ماهیت اسکناس در پی داشت. . . رابطه بین اسکناس و طلا و نقره قطع گردید؛ یعنی هیچ‌گونه تعهدی مبنی بر تبدیل اسکناس به فلز گران‌بها وجود ندارد، اما در عین حال در مبادلات از آن استفاده شده و مورد قبول عموم قرار گرفت.

. . . اسکناس دارای ارزش مبادله‌ای اعتباری محض شد و هیچ‌گونه ارزش مبادله‌ای حقیقی یا ارزش استعمالی (فایده مصرفی) غیر پولی در او مورد لحاظ قرار نگرفت»².

بخش دوم - نظرات اندیشمندان در رابطه با ماهیت پول:

هر چند ممکن است در نگاه اول تعریف پول امر دشواری نباشد اما واقعیت این است که در بین اندیشمندان که در رابطه با ماهیت پول اظهار نظر کرده‌اند، اشتراک نظر وجود ندارد برخی از آنان اسکناس را مال دانسته و برخی دیگر سند، در بین گروه اخیر هم در رابطه با آنچه که اسکناس حاکی از آن است

¹ - هاشمی شاهرودی، سید محمود، احکام فقهی کاهش ارزش پول، ص 9، ماهنامه داری، شماره 15.

² - یوسفی، احمدعلی، همان منبع، ص 126 و 127.

(محکی) هم اشتراک نظر وجود ندارد. در ابتدا به ذکر نظرات این اندیشمندان پرداخته می شود.

مبحث اول - مال بودن اسکناس:

امام در تحریر الوسیله آورده است:

«سفته و سائر اوراق تجاری دارای مالیت نیستند و در زمره نقود نمی باشند. معاملاتی که به واسطه آنها صورت می پذیرد؛ در واقع توسط آنها واقع نمی شود. بلکه به واسطه پول و غیر پول که آن اوراق از آن حکایت می کنند؛ صورت می پذیرد. و چنانچه این اوراق در زمان مسئولیت غاصب و مانند او تلف شود یا شخصی آن را تلف کند، ضامن تلف یا اتلاف نیست. اما اوراق نقدی؛ مانند اسکناس و دینار و دلار و غیر آنها، پس برای آنها مالیت اعتباری است. (بنابراین) ردّ این اوراق به طلبکار، موجب برائت ذمه بدهکار است و در صورت تلف این اوراق و اتلاف آن، مانند سایر اموال مسئولیت و ضمان است.¹»

همانطور که ملاحظه می شود، امام اوراق نقدی را به واسطه مالیت اعتباری یعنی قدرت خریدی که دولت آن را اعتبار کرده است مال دانسته اند.

آقای مرتضی مطهری هم دقیقاً بر همین نظر هستند:

«قابلیت پول برای اینکه به وسیله آن کسب اموال دیگر شود؛ صفتی است که موجب ارزش پول شده است. درست است که ارزش بالذات برای بدل است ولی وجود همین استعداد تبدیل در پول موجب ارزش پول است؛ یعنی صاحب پول از همین خاصیت منتفع می شود. همانطوری که صاحب بذر از استعداد بذر منتفع می شود و همین استعداد و ارزش آن ملاک مالیت پول و بذر است.²»

آقای هاشمی شاهرودی هم بر همین نظر هستند، ایشان چنین نگاشته اند:

¹ - موسوی خمینی، سید روح الله، تحریر الوسیله، جلد دوم، ص 613، ناشر: موسسه اسماعیلیان، چاپ سوم.

² - مطهری ربا، مرتضی، بانک - بیمه، ص 177، ناشر: انتشارات صدرا، چاپ اول: آذر 1364.